

Łódź, 08.01.2024 r.

Dr hab. Iwona Janicka, prof. UŁ
Instytut Psychologii
Uniwersytet Łódzki

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Berek-Zamorskiej –
*Zdolność hedoniczna, przekonania na temat seksualności i satysfakcja odczuwana w relacji
jako wyznaczniki funkcjonowania kobiet w sferze seksualnej –*
przygotowanej pod kierunkiem dr hab., prof. UŚ Małgorzaty Górnik-Durose**

Podstawa formalna recenzji

Podstawę opracowania recenzji stanowi powołanie na recenzenta rozprawy doktorskiej przez Radę Naukową Instytutu Psychologii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, w dniu 17 października 2023 r.

Uwagi ogólne

Pani magister Magdalena Berek-Zamorska podjęła w swojej rozprawie doktorskiej złożony i wciąż słabo zbadany problem dotyczący funkcjonowania seksualnego kobiet. Celem badań była identyfikacja czynników modyfikujących odczuwanie przyjemności seksualnej a także wskazanie na czynniki ryzyka i chroniące przed rozwojem trudności w odczuwaniu przyjemności i dysfunkcji seksualnych. Temat jest ważny ponieważ zdolność do odczuwania przyjemności stanowi o zdrowiu psychicznym i satysfakcji seksualnej, a w konsekwencji o zadowoleniu z życia.

Ocena merytoryczna

Realizacja zadania badawczego wymagała jego opracowania teoretycznego i empirycznego.

Część teoretyczna obejmuje bloki tematyczne poświęcone przyjemności i zdolności hedonicznej, trudnościom i dysfunkcjom seksualnym oraz ich przyczynom indywidualnym, relacyjnym i społeczno-kulturowym, a także przekonaniom odnośnie do funkcjonowania kobiet w sferze seksualnej. Zostały one dobrze dobrane do tematu pracy.

W rozdziale 1 - *Przyjemność i zdolność hedoniczna* - Doktorantka zamieściła charakterystykę przyjemności w aspekcie filozoficznym, historycznym i neurobiologicznym. Przedstawiła syntetyczny przegląd poglądów filozoficznych na temat przyjemności, szczęścia i przykrości. Odwołała się do rozwoju badań eksperymentalnych – począwszy od lat 50 XX wieku do współczesnych. Opisała też struktury mózgu, neuroprzekaźniki odpowiedzialne za odczuwanie przyjemności oraz cykliczny trójfazowy model jej doświadczania (wg K. Berridge'a i M. Robinsona). Dalsze rozdziały Doktorantka przeznaczyła psychologicznym i społeczno-kulturowym uwarunkowaniom odczuwania przyjemności, znaczeniu przyjemności seksualnej a także jej zakłóceniom związanym w z chorobami somatycznymi, zaburzeniami psychicznymi i anhedonią. Wyjaśniła cykliczny model anhedonii i jej rozumienie jako stanu i jako cechy. Zaprezentowała rodzaje przyjemności i podała ich definicje. Ten rozdział stanowi dobre i interdyscyplinarne kompendium wiedzy poświęcone przyjemności i zdolności hedonicznej. Doktorantka wykazała się znajomością literatury z tego obszaru. Doceniam, że omawiana tematyka wykracza poza perspektywę psychologiczną.

Rozdział 2 - *Funkcjonowanie seksualne* - obejmuje prawidłowości funkcjonowania seksualnego i jego korelaty biologiczne, psychologiczne i społeczno-kulturowe. Stanowi bardzo dobre uzasadnienie wielowątkowego ujmowania i eksploracji funkcjonowania seksualnego kobiet. W kolejnych podrozdziałach Doktorantka przedstawiła modele oraz specyfikę i złożoność reakcji seksualnych kobiet. Jednak zbyt szczegółowy podział treści skutkuje powtórzeniami. W części 2.5 – *Pozaseksualne czynniki związane z funkcjonowaniem seksualnym* - nawiązała do zagadnień, które pojawiły się już w podrozdziale 2.4.3 i zostały wspomniane w podrozdziale 2.4.1. Czy nie należałoby je połączyć i stworzyć jeden spójny rozdział? Poza tym w uwagach wstępnych (podrozdział 2.5.1) Autorka przywołała omówione w rozdziałach wcześniejszych (2.4.1, 2.4.2 i 2.4.3) - modele reakcji seksualnych u kobiet, motywację do podejmowania aktywności seksualnej i czynniki biologiczne modyfikujące reaktywność seksualną. Czy właściwe jest powtarzanie tych treści (nawet w formie skróconej) a także traktowanie jako wprowadzenia do rozdziału, który odnosi się do innych aspektów funkcjonowania seksualnego kobiet?. W rozdziale 2.5 została bowiem podana rola czynników, które mogą modyfikować funkcjonowanie seksualne kobiet. Doktorantka udokumentowała, że należą do nich: psychologiczne (osobowość, lęk, dysfunkcjonalne przekonania, nieprawidłowości w działaniu procesów pobudzenia i hamowania, samoocena, obraz ciała), relacyjne (więź z partnerem, zadowolenie ze związku, konflikty, wzajemna komunikacja,

zaangażowanie, empatia, forma związku) i społeczno-kulturowe, które słusznie potraktowała jako zależne od zmian związanych z rewolucją seksualną, przekazów medialnych, literatury, ale też od tradycji, obyczajów i religii. Do czynników społeczno-kulturowych zakwalifikowała nieśmiałość, lęki, kompleksy i brak umiejętności nawiązywania intymnych relacji (s. 47). Czy nie powinny one być ujęte we wcześniejszych podrozdziałach (2.5.2 i 2.5.3) i odpowiednio dopisane do wymiarów psychologicznych i relacyjnych?

W rozdziale 3 - *Dysfunkcje seksualne* - Doktorantka uwzględniła ich definicje i kryteria diagnostyczne odwołując się do najnowszych klasyfikacji DSM-V i ICD 11. Porównała klasyfikacje ICD 10 i ICD11 oraz DSM-V (tabela 1, s.50) i dokonała ich oceny ze wskazaniem zmian. Przedstawiła wybrane objawy dysfunkcji seksualnych tj. trudności przeżywania przyjemności seksualnej (3.2) i zaburzenia psychiczne, które mogą towarzyszyć dysfunkcjom seksualnym (3.3.1). Szczególną uwagę poświęciła depresji (3.3.2), specyficze zaburzeń depresyjnych u kobiet (3.3.3.), wzajemnej zależności między depresją a zaburzeniami funkcjonowania seksualnego (3.3.4) oraz polekowym dysfunkcjom seksualnym (3.3.5). Zostały one wyczerpująco opisane. Jednak niepotrzebnie Doktorantka wyróżniła aż trzy szczegółowe podrozdziały (3.3.2, 3.3.3 i 3.3.4), które są przecież spójne treściowo a poza tym bardzo krótkie (w sumie - 4 strony).

Zagadnienia zawarte w kolejnych rozdziałach również uważam za trafnie dobrane i dobrze opracowane. Obejmują one ocenę występowania dysfunkcji seksualnych u kobiet oraz trudności ich diagnozowania (rozdział 3.4). Doktorantka uzasadniła prowadzenie, w tym obszarze, badań diagnostycznych i związanych z postępowaniem terapeutycznym (rozdział 3.5 – *Terapia dysfunkcji seksualnych w kontekście seksualności kobiet i czynników ryzyka*). Bardzo doceniam, że uznała za ważne specyficzne przekonania i możliwe nieadaptacyjne schematy oraz ich znaczenie dla zdrowia, zachowań człowieka i jego seksualności. Wzrost oczekiwań odnośnie do własnych doznań seksualnych bywa bowiem wygenerowany przez nierzadko seksualizowany przekaz medialny, co może prowadzić do nieadaptacyjnych przekonań wobec seksualności a nawet być źródłem urazów, trudności seksualnych czy przypisywania kobietom stereotypowych ról, zadań i zachowań seksualnych.

W rozdziale 5 - *Powiązania pomiędzy czynnikami indywidualnymi, relacyjnymi społeczno-kulturowymi a funkcjonowaniem seksualnym związanym z doświadczaniem przyjemności u kobiet* - zostały przedstawione model funkcjonalnej i dysfunkcjonalnej sprawności seksualnej Davida Barlowa (rozdział 5.1) i bardziej rozbudowany model poznawczy

Justyny Oettingen, obejmujący czynniki biologiczne, psychologiczne, środowiskowe i relacyjne (rozdział 5.2). Pozwalają one na ocenę zachowań seksualnych jako funkcjonalnych lub dysfunkcyjnych. Doktorantka bardzo dobrze podsumowała (w rozdziale 5.3) wcześniejsze rozważania teoretyczne zwracając uwagę na znaczenie, uwzględnionych w modelach, czynników oraz możliwe negatywne myśli automatyczne uważane za dystraktory poznawcze sprzyjające dysfunkcjom seksualnym. Wskazała, że mogą być one inne u mężczyzn i inne u kobiet oraz dotyczą nie tylko jednostki ale i pary.

Cel badań i problem badawczy zostały dobrze sformułowane i osadzone we właściwych ramach teoretycznych (rozdział 6). Doktorantka zaprojektowała własny model badań (rys 3, s.81). Wybór zmiennych, w proponowanym modelu, oparła na dobrze udokumentowanych podstawach teoretycznych. Sformułowała 17 pytań i 23 hipotezy badawcze, które uzasadniła odwołując się do literatury przedmiotu. Do badań wykorzystła odpowiednio dobrane narzędzia. Były to: Indeks Funkcji Seksualnych Kobiet (FSFI) w adaptacji polskiej Nowosielskiego, Wróbel i Sioma-Markowskiej; Skala Satysfakcji Seksualnej Kobiet – wersja skrócona (SSS-W-R15) w adaptacji M. Ilskiej, H. Przybyły-Basisty i A. Brandt; Skala Jakości Związku Matżeńskiego (DAS) w adaptacji K. Cieślaka; Skala Czasowego Odczuwania Przyjemności w adaptacji M. Górnik-Durose, M. Jacha i Ł. Berek; Skala Antycypacyjnej i Konsumacyjnej Przyjemności w relacjach interpersonalnych w adaptacji M. Górnik-Durose; Kwestionariusz Przyjemności i Anhedonii Seksualnej w opracowaniu Doktorantki i M. Górnik-Durose oraz Kwestionariusz Dysfunkcyjnych Przekonań Seksualnych w adaptacji Doktorantki. Wszystkie narzędzia spełniają wymagane kryteria trafności i rzetelności.

Badanie zdolności hedonicznej należy uznać za wyzwanie metodologiczne. Jednak czy ocena odczuwania przyjemności wymagała zastosowania aż trzech narzędzi? Można zauważyć, że Skala Czasowego Odczuwania Przyjemności i Skala Antycypacyjnej i Konsumacyjnej Przyjemności w relacjach interpersonalnych mierzą podobne czynniki tj. konsumacyjne i antycypacyjne doznawanie przyjemności związane z motywacją do poszukiwania przyjemności i satysfakcją z jej doświadczania. Przyjęcie, że zmienną zależną jest funkcjonowanie seksualne uzasadnia uwzględnienie przyjemności seksualnej jako zmiennej niezależnej i wprowadzenie do badań Kwestionariusza Przyjemności i Anhedonii Seksualnej. Dodatkowym argumentem dotyczącym ograniczenia się do tego narzędzia jest wniosek jaki Doktorantka podała, na podstawie przeprowadzonych analiz korelacji: *seksualna zdolność hedoniczna istotnie związana jest z oboma aspektami - antycypacyjnym i konsumacyjnym -*

sensorycznej zdolności hedonicznej oraz społeczną zdolnością hedoniczną w aspekcie konsumacyjnym oraz społeczną zdolnością hedoniczną w kontaktach intymnych i z nawiązywania kontaktów (s. 120). Nie okazały się istotne jedynie związki seksualnej zdolności hedonicznej z aspektem konsumacyjnym społecznej zdolności hedonicznej oraz społecznej zdolności hedonicznej z kontaktów grupowych (s.120). Czy nie upoważnia to do zastosowania do badania zmiennej niezależnej, tylko jednego narzędzia – Kwestionariusza Przyjemności i Anhedonii Seksualnej i ewentualnie wybranych czynników ze Skali Antycypacyjnej i Konsumacyjnej Przyjemności w relacjach interpersonalnych? Doktorantka podjęła jednak dalsze próby oceny zdolności hedonicznej stosując analizę sieciową i konfirmacyjną analizę czynnikową. Ostatecznie, odwołując się do wyników konfirmacyjnej analizy czynnikowej, przyjęła model trójczynnikiowy ze skorelowanymi czynnikami jako najlepiej dopasowany do danych. Akceptuję decyzję Doktorantki, jednak tak szerokie ujmowanie odczuwania przyjemności ogranicza klarowną jej operacjonalizację. Poza tym stosowanie aż trzech narzędzi do badania odczuwania przyjemności zwiększa i tak bogaty zestaw analizowanych zmiennych psychologicznych (27 czynników w tym 8 dotyczy zdolności hedonicznej). Należy zauważyć, że ujęto również cechy demograficzne - wiek, wykształcenie, pozostawanie w związku a także inne i ważne dla celu badań tj. posiadanie dzieci, wspólne zamieszkiwanie, religijność i przebyte operacje układu moczowo-płciowego.

Doktorantka zbadała 321 cis-płciowych kobiet w wieku od 19 do 55 lat, pozostających w bliskim związku emocjonalnym. Dobrze przedstawiła procedurę badania i charakterystykę jego uczestniczek.

Analiza wyników (rozdział 7) została bardzo starannie przeprowadzona z wykorzystaniem odpowiednio dobranych metod statystycznego opracowania danych (analizy korelacji, analizy sieciowe, analizy różnic, analizy regresji, analizy mediacji). Doktorantka zweryfikowała wszystkie hipotezy badawcze. Zidentyfikowała czynniki znaczące dla funkcjonowania badanych kobiet w sferze seksualnej, co wiązało się z ostatnim i eksploracyjnym pytaniem badawczym. Uzyskane wyniki dobrze uporządkowała i zobrazowała w tabeli 59, s.166. Ostatecznie dokonała weryfikacji przyjętego modelu teoretycznego sprawdzając mediującą rolę dysfunkcjonalnych przekonań i zadowolenia z relacji seksualnej dla związku pomiędzy szeroko ujmowaną zdolnością hedoniczną i funkcjonowaniem seksualnym. Potwierdziła, że seksualna zdolność hedoniczna jest czynnikiem istotnie

związanym z funkcjonowaniem seksualnym, satysfakcją odczuwaną w relacji i przekonaniem na temat seksualności.

Sprawdziła też, które z czynników *mogą być predyktorami seksualnej zdolności hedonicznej*. Okazało się, że zależy ona od zdolności doświadczania przyjemności, zdrowia psychicznego i wiedzy na temat seksualności. Należy jednak zwrócić uwagę na bardziej ostrożne interpretowanie wyników analizy regresji. Nie upoważniają one do wnioskowania o predykcji.

Rezultaty z badań zostały klarownie przedstawione w podsumowaniu (rozdział 8.1). Doktorantka uporządkowała je w kolejnych 16 punktach. Odpowiedzialnie potraktowała interpretację uzyskanych wyników oraz poddała je dyskusji odwołując się do dotychczasowych badań (rozdział 8.2) i do hipotez badawczych. Podała ograniczenia badań własnych, co świadczy o jej dojrzałości i krytycznym podejściu do uzyskanych efektów. Wskazała na kierunki dalszych badań oraz możliwości aplikacyjne - zastosowanie w profilaktyce (edukacji seksualnej) oraz w diagnostyce i terapii.

Ocena formalna

Dysertacja spełnia standardy stawiane pracom doktorskim o charakterze empirycznym. Ma typową strukturę. Składa się z części teoretycznej, empirycznej, wniosków, dyskusji wyników, implikacji praktycznych i bibliografii. Uwzględnione zostały też - spis tabel, rysunków, aneks i streszczenie. Kolejność rozdziałów jest przemyślana. Ich tytuły sformułowane są odpowiednio do zawartości treściowej i poprzedzone rozważaniami wstępnymi - wprowadzającymi w określony obszar teorii. Nie wydaje się jednak właściwy tak szczegółowy podział treści, co poskutkowało wyróżnianiem bardzo krótkich podrozdziałów. Sugerowałabym połączenie niektórych z nich, co pozwoliłoby również na uniknięcie powtórzeń. Dotyczy to np.: podrozdziałów 1.8.2 i 1.8.3, które stanowią dobre uzupełnienie rozdziału 1.4. *Neurobiologiczne i neurochemiczne podstawy odczuwania przyjemności*. Z kolei treści w podrozdziałach 1.9.1, 1.9.2 i 1.9.3 bardzo dobrze się uzupełniają i odnoszą do tytułu rozdziału 1.9. *Trudności w przeżywaniu przyjemności*. Podobna uwaga (połączenia krótkich podrozdziałów) obejmuje te zawarte w części 2.4 tj.: 2.4.1, 2.4.2, 2.4.3 oraz w części 3.3 tj.: 3.3.2, 3.3.3 i 3.3.4.

W pracy zamieszczono 67 tabel, które dobrze prezentują dane empiryczne oraz 8 rysunków obrazujących modele teoretyczne. Doktorantka rzetelnie przywołuje źródła. Bibliografia

zawiera 296 pozycji w języku polskim i angielskim. Zachowano poprawność językową, stylistyczną i interpunkcyjną. Formalna strona pracy nie budzi większych zastrzeżeń.

Podsumowując, podjęty przez Doktorantkę temat dysertacji został odpowiedzialnie potraktowany w części teoretycznej i badaniach własnych. Doktorantka wykazała się dużą i interdyscyplinarną wiedzą dotyczącą funkcjonowania seksualnego kobiet i umiejętnie ją zaprezentowała odwołując się do odpowiednich źródeł. Przedstawione, w kolejnych rozdziałach, tematy stanowią dobre wprowadzenie do badań. Doktorantka posiada umiejętności projektowania i prowadzenia badań naukowych oraz krytycznej oceny wyników. Rezultaty z badań są interesujące, rzetelne i mają wymiar aplikacyjny. Na uznanie zasługuje zastosowanie w badaniu dwóch nowych kwestionariuszy. Doktorantka skonstruowała Kwestionariusz Przyjemności i Anhedonii Seksualnej oraz adoptowała, do warunków polskich, Kwestionariusz Dysfunkcyjnych Przekonań Seksualnych - wersja dla kobiet. Narzędzia te okazały się przydatne do weryfikacji projektu badawczego i mogą być wykorzystywane do dalszych badań. Podane wcześniej uwagi mają charakter polemiczny i nie obniżają wartości rozprawy doktorskiej.

Konkluzja

Stwierdzam, że przedłożona rozprawa doktorska bardzo dobrze opisuje i weryfikuje nowe i niezwykle ważne zagadnienie naukowe. Została przygotowana zgodnie ze standardami wymaganymi dla naukowego projektu badawczego. Stanowi wnikliwe i oryginalne rozwiązanie podjętego problemu. Wnosi wkład w rozwój wiedzy w zakresie psychologii. Na uwagę zasługuje znajomość wiedzy teoretycznej w danym obszarze, dobrze sformułowana koncepcja badań, umiejętność posługiwania się warsztatem naukowym oraz kreatywność badacza. Stwierdzam, że dysertacja przygotowana przez mgr Magdalenę Berek-Zamorską spełnia warunki wynikające z ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o Szkolnictwie Wyższym i Nauce (Dz. U 2021 poz.478 z późn. zm.). Na tej podstawie mam zaszczyt zwrócić się do Rady Naukowej Instytutu Psychologii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego z wnioskiem o dopuszczenie mgr Magdaleny Berek-Zamorskiej do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

I. Janicki